

En kvindelig mønsterbryders socioanalyse

Anmeldelse af Carsten Sestoft

Rose-Marie Lagrave, *Se ressaisir. Enquête autobiographique d'une transfuge de classe*. La Découverte, 2021.

Undertitlen på Lagraves bog er meget præcis, men lidt svær at oversætte: Der er tale om en selvbiografisk *enquête* i betydningen empirisk undersøgelse, og den er foretaget af en *transfuge de classe*, en klasseafhopper eller mønsterbryder (ordet 'afhopper' var vel på dansk mest kendt fra Sovjetunionens afhoppere til Vesten og bruges sjældent nu). Og så er der ikke mindst tale om *une* mønsterbryder, altså en kvinde. Kort sagt er bogen en kvindelig mønsterbryders empirisk underbyggede selvbiografiske socioanalyse. Det sidste ord er også vigtigt, for Lagrave (født 1944) fandt på et tidspunkt stor metodisk inspiration i Bourdieus tekster og blev en værdsat kollega, så hendes sociologiske undersøgelse har selvfølgelig blik for, hvordan hendes individuelle bane indskrives sig i større sammenhænge med køn, klasse, habitus, sociale relationer, felter og deres historier.

Netop som historien om en kvindelig mønsterbryder er hendes historie sjælden. Hun skriver, at hun med interesse har læst mandlige mønsterbryderes historie, fx Bourdieus, Didier Eribons eller Édouard Louis', men også har fundet en forskel til sin egen erfaring. I hendes øjne er deres livsbaner trods deres herkomst stadig præget af deres privilegerede status som mænd. Hun ville eksempelvis ikke kunne betegne sig selv som undtagelsesvis

eller *miraculé*, med det ord, Bourdieu brugte om sig selv: Det ville være alt for grandios. Den eneste, hun rigtig føler sig beslægtet med, er forfatteren Annie Ernaux (født 1940), som har brugt sit stærkt selvbiografisk prægede skønlitterære forfatterskab til at bearbejde sin vej fra Normandiet, hvor hun var eneste barn af to arbejdere, som fik råd til en kombineret café og købmandshandel, til en universitetsgrad i moderne litteratur i Paris og et tilsvarende job inden for efteruddannelse til undervisningssektoren. (Den seneste oversættelse af Annie Ernaux er *Årene* (Gad, 2021), men mange af hendes mere nærgående selvbiografiske bøger er også oversat, fx *Pigen fra '58*, *Simpel lidenskab*, *Hændelsen*, *Kvinden*, m.fl.)

Lagrange er også opvokset i Normandiet, men i en særdeles børnerig familie. Hun har 11 søskende plus to, som døde som helt små, og familien var ekstremt fattig, fordi faderen blev uarbejdsdygtig af tuberkulose og fik invalidepension. Det medførte en social deklarasering. Alligevel rådede familien over en vis kulturel kapital, i hvert fald sammenlignet med den omgivende befolkning i landsbyen i Normandiet: "I landbyboernes øjne kunne vi gå for at være 'arvinger'" (147), altså arvinger af kulturel kapital, som Bourdieu og Passeron skrev om i *Les héritiers* (1964). Takket være familiens stærke katolicisme videregav den et strengt og asketisk syn på pligt og disciplin. Det synes at have virket godt sammen med de muligheder for støtte og stipendier, som fandtes til uddannelse, for de fleste af hendes søstre (der var kun to drengebørn, den ældste og den yngste i børneflokket, som var henholdsvis autist og landmand) fik videregående uddannelser af forskellige længder. Lagranges uddannelse og karriere var dog den suverænt mest intellektuelle. Hun påtager og påkalder sig aktivt "le terme d'assisté" (194), det vil sige at se sig selv som et produkt af en offentlig forsyng, af *l'assistance publique*. Det er vist ikke ligefrem almindeligt blandt franske intellektuelle, men karakteristisk for Lagranges stolte måde at tage sin skæbne på sig.

Den tidlige del af historien har Lagrange undersøgt gennem systematiske rekonstruktioner af familiens historie, interviews med sine ni søstre og gennem arkivstudier af skolesystemet lokalt og i den nærmeste større provinsby, Caen, hvor hun og hendes søstre gik i gymnasiet. Det mest spændende i den sammenhæng er måske studiet af hendes læreres socialhistorie, hvor det indimellem er øjenåbnende for hende, at disse skolemæssige autoriteter har historier, som er mindre forskellige fra hendes egen, end hun troede.

Efter studentereksamen flytter hun til Paris med et stipendium til at studere på Sorbonne, som hun supplerer med at arbejde med regnskab og administration hos en lille smykkefabrikant. Mødet med Paris og byens omfattende kulturtilbud fortryller hende: "Paris har aldrig skuffet mig." (208) I 1966 bliver hun gift, hun får sit første barn i 1967 og opnår en bachelorgrad (*licence*) i sociologi i 1969. Hos etnologen Georges Balandier skriver hun så i 1970 et speciale om algeriske kvinders situation, som hun beskriver som en "forskningskompiletion", et litteraturreview. Hun ønsker i en slags inerti at fortsætte med et ph.d.-projekt om det samme emne, hvorfor Balandier sender hende videre til Germaine Tillion, som var specialist på området. Da hun hører, at Lagrange har to børn, finder hun det ikke realistisk, at hun kan lave feltarbejde i Algeriet, hvorfor hun bliver sendt videre til Henri Desroche, der var ekspert i et andet emne, hun interesserede sig for, nemlig utopiske fællesskaber. Desroche, som ikke havde tid til at vejlede, fornemmede, at hun ikke var fra

arbejderklassen, men fra en landsby, og sendte derfor hende videre til landdistriktsociologen Placide Rambaud: "Med et var jeg sendt tilbage til min herkomst" (226), som hun konstaterer. Rambaud var leder af Centre de sociologie rurale på Ecole pratique des hautes études, hvis VI. Sektion blev selvstændiggjort som Ecole des hautes études en sciences sociales (EHESS) i 1975. I mellemtiden var Lagrave blevet skilt, hvorfor hun efter et års småjobs med rengøring og andet løst arbejde dristede sig til at spørge Rambaud, om han kunne tilbyde et arbejde ved siden af ph.d.-projektet. Hun fik så en art tidsbegrænset administrativ stilling, siden endnu en lavt betalt og tidsbegrænset stilling med titlen "chef de travaux" (arbejdsleder). Efter at have gjort sin ph.d. færdig i 1979 efter ni års arbejde fik hun så i 1983 omsider en fast stilling på EHESS som maître de conférences. Hun beskriver selv denne vej ind på EHESS med et udtryk, som Bourdieu også har anvendt: Hun er kommet ind via den "lille" dør (la petite porte), ikke den "store", som de socialt set rigtige med en agrégation-grad fra en Ecole normale supérieure gjorde deres indtog gennem. Men inde var hun dog.

Rambauds center er beskrevet som ret særegent. Hun skriver, at hun dér lærte metode, fx systematisk arkivarbejde, men ikke at tænke. Rambauds folk forelagde deres fund for ham, som så skrev forskningsrapporten, sommetider med helt andre konklusioner end dem, der forekom hans folk oplagte. At læse Bourdieu var derfor en "åbenbaring" af den sociologiske praksis for hende. Det lykkedes hende ikke at blive medlem af hans center, fordi Bourdieu ved det møde, hvor hun ville spørge, om hun kunne blive en del af Centre de sociologie européenne, brugte al tiden på at klage sig over, hvor hårdt han havde det med alle sine fjender, hvilket blev indledningen til et nært personligt forhold. Men hun måtte bort fra Rambauds center, fordi hun afviste at overtage ledelsen af hans center efter ham: Landdistriktsociologien havde ingen fremtid, og hun betvivlede sine evner som leder og havde behov for at lave noget andet. I stedet fik hun i 1985 af Marc Augé, direktøren for EHESS, tilbudt at være ansvarlig sammen med en anden for opbygningen af EHESS' internationale kontor, fordi hun havde gjort sig bemærket med sin arbejdsomhed og initiativrighed i fagpolitiske sammenhænge. I 1993 blev hun så udnævnt (dvs. koopteret til at være) directrice d'études, svarende til professor på universitetet. I 2004 lykkedes hun med at få etableret en kandidatgrad (*master*) i "Køn, seksualitet og politik", bl.a. ved behændigt at beskylde EHESS for konservatisme, når der ikke var officiel anerkendelse af det stigende antal studerende, som interesserede sig for kønsstudier. Det må have været lidt af et kup over for denne institution, som med god ret forstår sig selv som arnestedet for al videnskabelig innovation inden for human- og socialvidenskaberne i Frankrig. (Hun bemærker i øvrigt, at de ph.d.-studerende i kønsstudier, hun vejledte, ikke valgte ph.d.-projekter i kønsstudier, fordi de var feminister, men at de blev feminister på grund af det empiriske studie af køn.)

Som tyve år yngre mand fra en akademisk hovedstadsfamilie i et land med et mindre markante statusskel mellem de forskellige veje i det højere uddannelsessystem end i Frankrig er jeg måske ikke den rette til helt at forstå og værdsætte Lagraves bog. Eksempelvis kan jeg ikke helt sætte mig ind i hendes vanskeligheder ved at føle sig berettiget til at skrive om sig selv: Når man gør det med en sådan grundighed som Lagrave, er det jo indlysende værd at læse for enhver. Og samtidig er der mange interessante observationer undervejs,

som er lette at sætte sig i. Hun frekventerer fx omkring 1982 Passeron og Grignons seminar på EHESS, som hos hende selv satte gang i en kritisk refleksivitet omkring hendes ph.d.-afhandling, men hver gang hun sagde noget eller stillede spørgsmål, faldt det til jorden. Som hun konstaterer var det imidlertid ikke det, hun sagde, som ikke var legitimt, men hende selv, hvorfor hun blev ignoreret eller forvist til en position som forsvarer af folket (239-40). Hendes opregning af, hvordan hendes kolleger på EHESS, også efter at hun var blevet directrice d'études, satte hende på plads, kan man også genkende fra alle mulige andre sammenhænge, hvor "små gestus" gør det forståeligt, at man "kan være integreret og alligevel forblive marginal": "pludselig at afbryde en samtale, hvis en mere interessant kollega tilfældigvis kommer forbi; at ignorere et spørgsmål ved et seminar for i stedet at give ordet til en mere prestigøus kollega; at hilse på mig efter udnævnelsen, hvor jeg før havde været helt usynlig, eller ikke længere at sige goddag, efter at jeg ikke mere var en del af ledelsen på EHESS. En række små tegn på symbolsk vold, som satte mig på plads." (265)

Formentlig vil en del også kunne genkende sig i det fælles træk, hun mener at kunne konstatere hos kvinder, som kom på arbejdsmarkedet i 1970'erne (i Frankrig, forstås), nemlig den "overanstrengelse", den kolossale energi, som blev brugt på at finde sin plads dér. Og det er dér, jeg måske får øje på en flig af min mors historie. For skønt hun havde en anden social baggrund og var otte år ældre (født 1936) end Lagrave og på meget afgørende vis var på arbejdsmarkedet før 1960, så får Lagraves fremstilling mig til at tænke på, om hendes kolossale og til dels selvpålagte arbejdsmængde ud over fuldtidsarbejdet, fx i ejerforeningsbestyrelse, skolenævn, skolekommission, fagforbund, som syns- og skøns kvinde osv. mon også var tilskyndet af behovet for at bevise sit værd som en kvinde, der kan selv og klare sig uden mand.

I hvert fald er der ingen tvivl om, at Lagrave selv har lagt en enorm energi i alt sit arbejde og er lykkedes med det. Til alt held tillader hun sig også at lade sig fejre til sidst ved at gengive en del af al den ros, som blev hende til del ved et surpriseseminar arrangeret ved hendes pensionering i 2012.

Så vidt jeg forstår, betyder bogens titel, "se ressaisir", ikke blot at gribe sig selv (igen), men også at tage sig sammen, få hold på sig selv, og det må man sige, at hun har gjort hele sit liv. Til gengæld har jeg som læser lidt svært ved at få hold på bogen. Det er som om der er ret stor forskel på den del, der angår hendes opvækst og skolegang før hendes ankomst i Paris, og den del, der handler om livet på EHESS, som trods pensionering stadig definerer hendes virkelighed og rækker ind i hendes nutid. Det sidste ligner mere arkivstøttede erindringer med subjektivitetens følelsesmæssige investeringer i behold, mens det analytiske blik i højere grad tager over i rekonstruktionen af de fjerneste dele af livet – som om det først var muligt at anlægge et egentligt objektiverende analytisk perspektiv på det, som man ikke længere er en del af og har del i. På den måde virker bogen lidt uegal.

Hendes konklusion er, at vejen fra det ene sociale univers til det andet – fra landsbyen og fattigdommen til videnskaben, hovedstaden og en relativt god indkomst – ikke har givet hende en spaltet habitus, men at hendes primære habitus, som bestod af inkorporationen af den sociale verdens ulighedstrukturer, tværtimod forblev konstant, men blev "tilpasset gennem diverse situationer og livsstile, for jeg har altid vidst, at det var mig, som måtte tilpasse mig. Har en kvindelig mønsterbryder andet alternativ?" (385) Samtidig har hun

også nægtet at tilpasse sig så meget, at hun ved at stige i graderne overtog de dominerendes overlegenhed. Det krævede ”et aktivistisk og politisk arbejde ikke at reproducere de som regel ubevidste måder at udbrede dette vidensaristokratis symbolske vold” (389). I denne hverken populistiske eller aristokratiske mønsterbryderposition mener hun, at der kan være et særligt klarsyn over for ulighed og uretfærdighed. Hendes afslutningsbemærkning lyder således: ”Ikke at resignere i sin skæbne er at vide, at ingen skæbne er fastlagt på forhånd, men at man må kæmpe kollektivt for at afskaffe den maskuline dominans og klassesamfundet, så ingen har nødig at tage rejsen mellem klasser.” (391)

